

POSUDEK

disertační práce

Princip dvojího účinku

autor: PhDr. David Černý

školitel: doc. MUDr. PhDr. Jan Payne, Ph.D.

pracoviště: 1. lékařská fakulta UK v Praze

Praha 2015

Předložená práce v oboru Bioetika se zabývá jedním ze zcela klíčových argumentačních principů v etice, který je velmi frekventovaným způsobem využíván v etice lékařské, resp. obecněji v bioetice. Z tohoto hlediska jde o téma dobře zvolené jak s ohledem na obor, tak na aktuálnost tématu. Otázka principu dvojího účinku je diskutována velmi dlouho a v poslední době se stává znovu aktuální především v souvislosti s diskusemi o nejpálčivějších bioetických tématech dneška, kterými jsou umělé potraty a euthanasie. Již před časem však vyvstala zřetelná potřeba promyslet princip samotný. Předložená práce shrnuje tuto diskusi a snaží se ji nejen sumarizovat, ale také se k ní kvalifikovaně vyjádřit. Je tedy nejen popisná, ale má reálné filosofické ambice posoudit samotný princip, respektive jeho různé podoby, neboť jednou z tezí práce je, že princip dvojího účinku je jeden název zahrnující fakticky několik různých odlišných argumentačních postupů. Tuto skutečnost hodnotím jako první důležitý pozitivní moment celé práce: Nezůstává u popisu (byť i pouhý podrobnější popis by byl v českém prostředí cenný, neboť kvalitní přehledová studie nám překvapivě dosud chybí), ale v jednotlivých bodech rozvíjí samostatné kritické zhodnocení.

Jak jsem již uvedl, práce shrnuje a kriticky komentuje celou řadu současných autorů a diskusí, nicméně její ambice jde dál a tím také překračuje zaměření podobných prací, které jsou k dispozici především v angličtině. Autor jde totiž k pramenům samotné ideje principu dvojího účinku, kterou je jeden článek z Teologické sumy Tomáše Akvinského, kde Tomáš předkládá argumentaci pro odpověď na otázku týkající se mezí legitimní sebeobranu. Tento článek je dobře známý a mnohokrát komentovaný. Toho si je autor práce vědom a ve stručnosti hlavní interpretační linie Tomášova textu v úvodu své práce představuje. Poté ovšem pokračuje systematickým probíráním hlavních představitelů tomismu druhé scholastiky, což je oblast dějin filosofie, která je po historicko-filosofické linii prozkoumána

jen v náznacích a základních liniích. Začíná být doceňována a detailně zkoumána teprve v posledních dvou desetiletích, což je vzhledem k nesmírnému rozsahu textového materiálu a omezenému množství sekundární literatury stále ještě začátek. Zde tedy vidím další zásadní příspěvek předložené disertace: Autor se skutečně seznámil s primárními texty nejvýznamnějších tomistických autorů druhé scholastiky, které pročetl, promyslel, částečně přeložil a komentoval.

Práce si v úvodu klade za cíl obájit tři základní teze (abych předešel nedorozumění, tak upozorňuji, že se v práci na str. 2-3 a 183 uvádějí v různém pořadí): 1. potvrdit existenci plurality „principů dvojího účinku“, tedy více typů argumentace, které nelze jednoduše převést na jeden jediný princip, ale které mají jakýsi společný základ; 2. potvrdit prvenství Tomáše Akvinského ve formulaci jednoho z takových typů argumentace; 3. potvrdit racionální akceptovatelnost určité podoby principu dvojího účinku, kterou má za určitých definovaných předpokladů.

První teze je nesamozřejmá a i když představuje na první pohled snadný úkol, při podrobnějším rozpracování už se ukazuje její komplikovanost. Problém je především v posouzení míry rozdílnosti mezi variantami principu dvojího účinku, které nám už nedovolí mluvit o principu jediném, ale o více principech, tedy o různých argumentačních postupech. Nejzřetelnější je to samozřejmě v případě zařazení či nezařazení některé z podmínek, z jejichž konjunkce se celý princip skládá. V této oblasti udělal autor disertace velký kus práce a soustředil se na detailní popis a rozbor nejen moderních podob principu, ale i podob historických, především z období druhé scholastiky. Zde se jednoznačně jedná o originální rozvinutí a příspěvek do současné živé diskuse na dané téma. Spočívá především v zpřehlednění a rozšíření popisu variant principu dvojího účinku.

Druhá teze byla v práci v zásadě doložena. Přinejmenším je prokázáno, že Tomáš předložil argumentaci, která je nezpochybnitelným východiskem různých následujících variant principu dvojího účinku. Z dějin filosofie není znám text, který by byl podobně explicitní ve formulaci tohoto principu jako zmíněná argumentace Tomášova a pocházel by z doby dřívější. Lze tedy pokládat tuto tezi za prokázanou. Na druhé straně to není příliš velký objev, protože jde spíše o potvrzení sdíleného přesvědčení celé řady autorů. Zasluhou autora disertace je, že shromáždil a systematizoval doklady včetně sekundární literatury ve prospěch této teze.

Třetí teze je pak systematicko-filosofická a klade si otázku, která z podob (jestli vůbec některá) principu dvojího účinku je udržitelná a racionálně obhajitelná. Předkládá tedy jednu podobu principu a argumentuje pro její přesvědčivost a udržitelnost za přesně daných předpokladů. Celý argument pak ilustruje aplikací na řadě vybraných problémových příkladů.

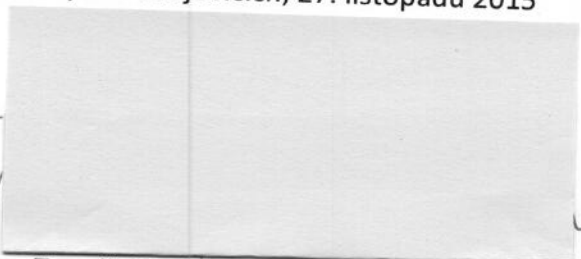
Práce je zpracována poměrně pečlivě a po formální stránce ji kromě drobných nedostatků není příliš co vytknout – rozsah 202 stran včetně rejstříků, text přehledně členěn do kapitol, odpovídající náležitě citovaná literatura apod. Z oněch drobných nedostatků bych zmínil

např. chybějící sloveso v 8 řádku odspodu s. 2, nestandardní citace biblického textu s. 10 nahore, občasně překlepy jako s. 37 (5. řádek odspodu), občasně chyby v latině (konfuze jednotného a množného čísla s. 52 quodlibetalis, and místo ad na s. 130 apod.). V zásadě jde ale o drobnosti, které se najdou v každé práci a s jistou nadsázkou řečeno se obvykle v oponentských posudcích uvádějí proto, aby oponent podal důkaz svého bdělého čtení, nikoli jako zásadní výtka vůči práci samotné nebo jejímu autorovi.

Autorovi bych navrhl k zamyšlení několik terminologických otázek. Zda je vhodné překládat latinské *actus* (v latině mnohovýznamové slovo) v případě, že se jím označuje jednání člověka, slovem „akt“, např. str. 12: „aby měl jeden akt dva účinky.“ Není vhodné mluvit spíše o úkonu nebo jednání? Dále: Na s. 11 uvádí autor mezi čtveřicí kardinálních ctností moudrost. V latinské tradici, která je určována Aristotelem, se jedná o praktickou moudrost, tedy *fronésis*, *prudentia*, což je jiná schopnost, jiná rozumová ctnost než *sofia*, *sapientia*. Protože moudrostí se obvykle označuje druhá zmíněná, bylo by vhodné *prudentia* překládat buď souslovím „praktická moudrost“ nebo lépe jednoslovně jako „prozíravost“, „uvážlivost“ nebo jinak, ale odlišně od „moudrosti“. Podobně bych (viz str. 34) rozlišil překlad slov *terminus* a *finis*. *Finis* je cíl a *terminus* je mez, hranice, kde např. končí pohyb. Jsou texty, kde není důležité rozlišení českých slov v překladu, ale jinde to význam má. Pro vydání práce bych doporučil také prohodit citovaný latinský text a český překlad (latinský originál bych navrhol přesunout do poznámky pod čarou).

Práci pokládám za velmi zdařilou a rozhodně ji doporučuji jako solidní východisko pro udělení doktorátu v oboru bioetika. Bezpochyby se jedná o práci etickou, tedy filosofickou, a vzhledem k tématu je naprosto na místě, že je obhajována na Lékařské fakultě. Doporučil bych ji v nějaké podobě k vydání, pokud možno v solidním nakladatelství (nikoli nějakém omezeně dostupném fakultním tisku), aby byla široce dostupná pro odbornou diskusi i pro studenty a veřejnost otevřenou těmto otázkám a schopnou aspoň zčásti absorbovat náročnější odborné texty. Autor práce zcela jistě prokázal, že má dobrý přehled ve svém oboru, je schopen samostatné badatelské práce jak v oblasti historicko-filosofické, tak v oblasti systematické a dokáže své výsledky prezentovat přehledně a srozumitelně.

V Českých Budějovicích, 27. listopadu 2015

doc. Tomáš Machula, Ph.D., Th.D.